

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

16. Словник української мови : в 11 т. / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Вид-во “Наукова думка”, 1970–1980.
17. DEX. Dicționarul explicativ al limbii române. – București : UNIVERS ENCICLOPEDIC, 1998. – 1192 р.
18. Duden-Deutsches Universalwörterbuch. – 5. Aufl. – Mannheim, 2003. [CD-ROM].

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

19. Україна молода [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.umoloda.kiev.ua/>
20. Adevărul [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.adevarul.ro>
21. Die Süddeutsche Zeitung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sueddeutsche.de>

ПОХІДНІ ІМЕННИКИ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСІВ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: СЕМАНТИЧНИЙ ТА ТИПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

ФЕДОРІВ М. І.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Протягом усієї історії мовознавства лінгвістична думка постійно звертається до проблем взаємовідношення семантики і структури, логіко-предметного і формального значень мовної одиниці. З розвитком ідеї про системну організацію мови проблема закономірних зв'язків і взаємодії її елементів набула ще більшої значущості.

Для ефективного зіставлення словотвірних систем двох або декількох мов необхідно глибоко проаналізувати й описати семантичну та функціональну характеристику словотвору, семантичні відношення, питання формальної та семантичної організації лексико-семантичної та словотвірної систем цих мов [3, с. 239].

Похідне слово – вторинна, обумовлена іншим знаком чи сукупністю знаків одиниця номінації зі статусом слова, не залежна від структури чи складності останньої [7, с. 5]. З точки зору своєї структури, похідне слово є складним комплексом, який характеризується певними ознаками: морфемним складом, його семантичним зв'язком із первинним словом (вмотивованість), словотворчими формантами (морфемами) [2, с. 114].

Морфема – значуча частина слова. Це відрізок, частина матеріальної оболонки слова, що складається з одного звуку або поєднання звуків і співвідноситься з внутрішньою, смисловою структурою його значення [1, с. 419]. Афікси – це морфеми неповного виміру, які мають семантичну структуру, але не виконують функції повнозначної мовної одиниці, тому що не мають номінативного значення і не є вільними морфемами

[10, с. 379; 12, с. 157]. Афікси – це морфеми, що є носіями словотвірного або граматичного значення і належать до факультативних у слові [5, с. 16].

Похідні іменники з латинськими суфіксами на позначення осіб складають значну частину словника досліджуваних мов, оскільки окрема людина та її різноманітні характеристики завжди були об'єктом прискіпливої уваги оточення, що і зумовлює актуальність цієї статті.

Метою нашого дослідження є виділення основних тематичних підгруп лексико-семантичної групи “Назви осіб за їх якостями та властивостями” на матеріалі похідних іменників з латинськими суфіксами німецької та української мов та встановлення спільних і відмінних рис у семантиці досліджуваних одиниць.

Центральною функціонально-структурною одиницею мови вважається слово. Усі інші елементи мови існують для слова і в слові (фонеми та морфеми) або завдяки йому (речення) [9, с. 44]. Слово – це знак, що має двокомпонентну структуру – план вираження і план змісту, або форму та зміст [8, с. 427]. Аналіз змістової сторони слова, його лексичного значення, компонентів останнього, які беруть участь в організації певних відношень між словами у системі мови, функцій слова у мові, і вживання у мовленні є можливим тільки у контексті системних відношень, які роблять цей аналіз достатньо об'єктивним і науково обґрунтованим. В сучасних дослідженнях семантики слова виділяються загальні, інтегральні елементи значення, що об'єднують слова в різні групи і класи, та відмінні, диференційні семантичні ознаки, які визначають співвідношення слів у межах того чи іншого класу, групи, які підкреслюють індивідуальний характер лексичного значення слова [4, с. 4].

Якості та властивості особистості є результатом виявлення необхідних і загальних ознак стійких позитивних моральних характеристик. Ці характеристики не рідко виступають стимулом певного вчинку або цілого ряду вчинків, що характеризують особу з позиції оцінки. Тому, при аналізі семантики досліджуваних похідних іменників, які віднесені до даної ЛСГ, важливу роль відіграють саме конотативний та прагматичний компоненти їх семантичної структури.

Лексико-семантична група осіб за їх якостями та властивостями є продуктивною в німецькій мові, де кількість похідних становить 198 іменників та менш продуктивною в українській мові, де кількість похідних становить лише 42 іменника.

У процесі аналізу, було виділено тематичні групи, які характеризують осіб за такими ознаками:

1) *характером або темпераментом*. До цієї тематичної групи належать іменники на позначення осіб, що характеризуються певними рисами характеру (переважно позитивними або нейтральними) або типом темпераменту. Їх кількість становить: 20 іменників німецької мови з такими суфіксами – *-er*, *-iker*, *-ist*, *-ler*, а саме: *Aktivist* “активіст”, *Anbeter* “шанувальник”, *Brodler* “людина, яка працює дуже повільно”, *Idealist* “ідеаліст, безкорислива людина”, *Karrierist* “кар'єрист”, *Modernist* “людина із сучасними смаками”, *Optimist* “оптиміст”, *Rationalist* “раціоналіст”, *Rhetoriker* “умілий оратор”, *Romantiker* “романтик”, *Schäker* “жартівник, жартун”, *Schwärmer* “мрійник, ентузіаст”,

Schweiger “мовчун”, *Sinnierer* “людина, що схильна до роздумів, мрійник”, *Streber* “кар'єрист, честолюбець”, *Tändeler* “жартівник, жартун”, *Tändler* “жартівник, жартун”, *Verehrer* “шанувальник, прихильник”;

– 11 – української з такими суфіксами – *-ант*, *-ер*, *-ист*, *-іст*, *-їст*, наприклад: *активіст*, *акуратист*, *альtruїст*, *інтересант*, *кар'єрист*, *оптиміст*, *парадоксаліст*, *позер*, *рутинер*, *службист*, *фантазер*;

2) **негативними рисами.** Ця тематична група є своєрідним продовженням попередньої, однак її складає достатня кількість похідних іменників у обох мовах, тому, на нашу думку, доречно виділити їх у окрему групу. Сюди належать:

– 125 в німецькій мові з наступними складниками – *-ant*, *-er*, *-iker*, *-ikus*, *-ist*, *-it*, *-ian*, *-jan*, *-ler*, *-or*, серед яких: *Andächtler* “ханжа, фарисей”, *Beißer* “насмішник”, *Blödser* “дурень”, *Defraudant* “обманщик, розтратник”, *Dummian* “дурило”, *Fadian* “буркотун”, *Flappier* “мямля, ганчірка (про чоловіка)”, *Flunkerer* “брехун”, *Gleisner* “лицемір, ханжа”, *Greiner* “плакса, буркотун”, *Haderer* “задира”, *Immoralist* “аморальна людина”, *Intrigant* “інтриган, лукава людина”, *Kitschier* “хаптурник”, *Lacher* “насмішник”, *Mächler* “інтриган”, *Mißgönner* “неприхильник, заздрісник”, *Neider* “заздрісник”, *Pasquillant* “наклепник”, *Quackeler* “базікало”, *Quengeler* “месник, буркотун”, *Rächer* “месник”, *Schluderjan* “халтурник; неохайна людина”, *Schuftikus* “нахаба”, *Täuscher* “обманщик”, *Verleumder* “наклепник”, *Zänker* “задира”, *Zweifler* “скептик”;

– та 19 в українській із наступними суфіксами – *-ат*, *-атор*, *-ер*, *-ист*, *-іст*, *-їст*, *-ор*, *-янт*, наприклад: авантюрист, агресор, алярміст, антагоніст, аферист, вульгаризатор, гіперболіст, дегенерат, егоїст, ідеалізатор, інсинуатор, інспіратор, панікер, пасеїст, песиміст, садист, симулянт, скандаліст, спекулятор;

3) **психофізіологічними особливостями**, куди належать іменники на позначення осіб, у назвах яких відображені певні хвороби та психофізіологічні вади. Їх кількість становить:

– 35 у німецькій мові з наступними суфіксами – *-er*, *-iker*, *-ist*, *-it*, а саме: *Alkoholiker* “алкоголік, п'яниця”, *Arthritiker* “подагрист, ревматик”, *Astheniker* “астенік”, *Bedlamit* “божевільний”, *Bluter* “людина, що страждає кровоточивістю”, *Branntweiner* “алкоголік, п'яниця”, *Choleriker* “холерик”, *Diabetiker* “діабетик”, *Hypertoniker* “гіпертонік”, *Hypochonder* “іпохондрик”, *Hysteriker* “істерик”, *Luetiker* “сифілітик”, *Lunambulist* “лунатик”, *Neurotiker* “невротик”, *Paralytiker* “паралітик”, *Phlegmatiker* “флегматик”, *Picheler* “п'яниця”, *Säufer* “п'яниця”, *Säusler* “шепелява людина”, *Schieler* “косоокий”, *Schießer* “наркоман”, *Schnarcher* “храпун”, *Stammler* “заїка”, *Stotterer* “заїка (про чоловіка)”, *Trinker* “алкоголік, п'яниця”;

– 6 іменників в українській з такими морфемами – *-ам*, *-ент*, *-іст*, *-їст*, а саме: *імпотент*, *кастрат*, *кокаїніст*, *морфініст*, *онаніст*;

4) **соціальним станом.** Запропоновану тематичну групу складають іменники, що позначають осіб за їх роллю та статусом у суспільстві. Характеристика соціального статусу особи є важливою ознакою соціальної диференціації, соціальної статусної віднесеності учасників спілкування, яка безумовно відображена у мові, завдяки її комунікативній функції,

що має виразний соціальний характер. Обсяг похідних, що належать до цієї групи, майже рівнозначний. Сюди належать:

- 10 іменників німецької мови з такими морфемами – *-at*, *-er*, *-ler*, наприклад: *Bediener* “слуга”, *Bettler* “жебрак”, *Büdner* “бідняк”, *Bürger* “буржуа, міщанин”, *Häusler* “безземельний селянин”, *Pracher* “(настирливий) жебрак”, *Schnorrer* “жебрак”, *Storger* “бродяга”, *Streiner* “бродяга”, *Stromer* “бродяга”;

- 6 іменників української з такими суфіксами – *-ент*, *-ист*, *-ер*, а саме: *інтелігент*, *капіталіст*, *мільйонер*, *мільярдер*, *монополіст*, *пенсіонер*;

5) **розумовими особливостями**. Цю тематичну групу складають лише німецької мови. Похідні, що належать до цієї групи, позначають осіб, що характеризуються певними розумовими вадами чи відхиленнями. Кількість таких іменників становить лише 6, які містять такі морфеми *-at*, *-ant*, *-er*, *-iker*, а саме: *Abderit* “безглупда людина”, *Ignorant* “неук”, *Kenner* “знавець”, *Könner* “майстер своєї справи, умілець”, *Logiker* “логік”, *Taktiker* “тактик”;

- **стилем життя**. Ця тематична група є особливою у даній ЛСГ. Стиль життя – це не зовсім риси характеру чи особливості темпераменту. Це внутрішній стан, який характеризує особистість і зокрема спосіб її життя. Тому ця група похідних іменників була віднесена саме до ЛСГ “Назви осіб за якостями та властивостями”. Цю тематичну групу, як і попередню, також складають похідні лише німецької мови з такими суфіксами – *-er* та *-ler*, а саме: *Einsiedler* “затворник, пустельник”, *Klausner* “затворник, пустельник”.

Таким чином, лексико-семантична група “**Назви осіб за якостями та властивостями**” є продуктивною в обох мовах. Її складають 198 похідних німецької мови та 42 – української. У цієї ЛСГ виділено 6 тематичних груп, які виявляють у досліджуваних мовах різний ступінь продуктивності (рис. 1).

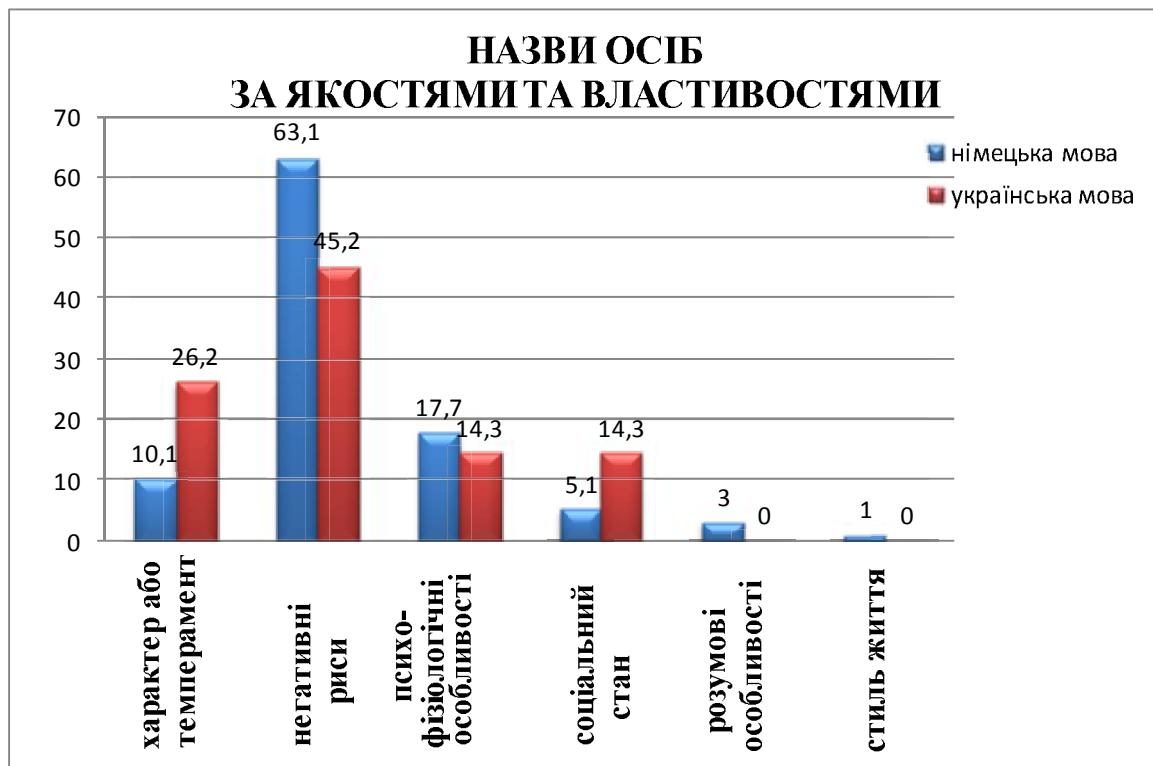

Рис. 1. Назви осіб за якостями та властивостями

Як зазначається вище, найпродуктивнішою в обох мовах є група “за негативними рисами” (63,1% у німецькій мові та в українській мові 45,2%). Решта груп є мало продуктивний або непродуктивними.

Словотвірні суфікси, що входять до складу проаналізованих іменників, виявили також різний ступінь продуктивності (табл. 1).

Таблиця 1

ЗА ЯКОСТЯМИ ТА ВЛАСТИВОСТЯМИ					
суфікси німецької мови			суфікси української мови		
	к-сть	%		к-сть	%
-er	96	48,5	-ict	13	30,6
-ler	35	17,7	-ер	7	16,8
-iker	23	11,7	-ист	6	14,3
-ist	17	8,6	-атор	4	9,5
-ant	7	3,5	-іст	3	7,2
-it	4	2	-ор	3	7,2
-ier	4	2	-ат	2	4,8
-us	3	1,5	-ент	2	4,8
-jan	3	1,5	-ант	1	2,4
-ian	3	1,5	-янт	1	2,4
-ikus	2	1	—	—	—
-or	1	0,5	—	—	—

Отже, іменники на позначення осіб у сучасній німецькій та українській мовах мають важливе значення для відображення певних якостей, властивостей, рис характеру, типів темпераменту, фізіологічного стану, інтелекту, стилю життя. Поряд із розвитком наук, які безпосередньо займаються вивченням вказаних характеристик, розвивається і мова, безперервно поповнюючись новими ознаками, за якими можна характеризувати особистість. Тому особистісні якості та властивості відіграють також чималу роль у мові взагалі і у процесі номінації зокрема.

Виділена лексико-семантична група є продуктивною в німецькій мові та менш продуктивною в українській. Суфіксами, що мають найвищий показник продуктивності є: нім. -er (48,5%), -ler (17,7%), -iker (11,7%); укр. -ict (30,6%), -ер (16,8%), -ист (14,3%).

Результати дослідження семантики похідних іменників на позначення осіб не є вичерпними і можуть прогнозувати подальші дослідження семантичної структури іменників з іншими категоріальними значеннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винокур Г. О. Заметки по русскому словообразованию / Г. О. Винокур // Избранные работы по русскому языку. – М. : Государственное учебно-педагогическое изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1959. – С. 419–442.
2. Іщенко Н. Г. Словообразовательная синонимия в современном немецком языке : [монография] / Нина Григорьевна Іщенко. – К. : Изд. центр КДЛУ, 1999. – 348 с.

3. Іщенко Н. Г. Зіставне вивчення однокореневих похідних у німецькій та англійській мовах / Н. Г. Іщенко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2010. – С. 239–242.
4. Іщенко Н. Г. Системність у лексиці / Н. Г. Іщенко // Наукові записки. Серія : “Філологічні науки (мовознавство)”: у 5-ти ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2010. – Вип. 89 (3). – С. 3–6.
5. Клименко Н. Ф. Словотвірна морфеміка сучасної української мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська. – К. : ІМНАН, 1998. – 161 с.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : [підручник] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Вид. центр “Академія”, 1999. – 288 с.
7. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.
8. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / Джон Лайонз. – М. : Прогресс, 1978. – 542 с.
9. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства : [навчальний посібник] / А. Е. Левицький, А. В. Сингаївська, Л. Л. Славова. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 104 с.
10. Левицький В. В. Основи германістики / Віктор Васильович Левицький. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 528 с.
11. Степанова М. Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М. : Высшая школа, 1984. – 264 с.
12. Schippan Th. Einführung in die Semasiologie / Thea Schippan. – Leipzig : Bibliographisches Institut, 1975. – 306 s.

ЕКСПЛІЦИТНО МАРКОВАНІ ФЕМІНІТИЗМИ ТА МАСКУЛІНІЗМИ В СУЧASNІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИЧНА АСИМЕТРІЯ

ФЕДОРОВА О. В.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

З огляду на антропологічний поворот лінгвістики, її зацікавленість людськими вимірами мови та мовлення, можна спостерігати стрімкий розвиток таких галузей мовознавства, як: гендерна лінгвістика та лінгвістична гендерологія, що зосереджені на вивченні гендерної варіативності мовлення та специфіки репрезентації гендера в мові та мовленні.

Висвітлення проблеми експліцитних гендерних маркерів англійської мови характеризується актуальністю протягом майже усього ХХ століття і не перестає бути предметом дискусій на початку ХХІ століття. Будучи багатоаспектною, дана проблема становить інтерес для лінгвістів (у зв'язку з неоднозначністю статусу категорії роду в сучасній англійській мові), соціологів (у зв'язку з суспільними явищами, що відображаються в мові за допомогою експліцитно гендерно маркованих мовних одиниць), психологів (у зв'язку з дослідженням когнітивних підвалин існуючих у суспільній та індивідуальній свідомості гендерних стереотипів та асоціацій тощо),